

KRONIK DEN 5. JUNI 2015

En grundlov støbt i beton

1915-grundloven gav kvinderne valgret og grundfæstede demokratiet. Men den har også noget mindre klogt på samvittigheden. Herom fortæller Jens Peter Christensen, der i dag holder tale ved grundlovsfesten på Christiansborg.

JENS PETER CHRISTENSEN

højesteretsdommer
dr.jur.

1915-grundlovens 100-års jubilæum fejres i dag ved et arrangement på Christiansborg med deltagelse af dronningen, statsministeren og Folketingets formand. Og efterfølgende er der folkefest med musik og alskens halløj på Slotspladsen, ved Frederiksholms Kanal, Børsen og i Det Kongelige Biblioteks have. 1915-grundloven fortjener da også at blive fejret. Den gav kvinderne valgret, og den grundfæstede det danske demokrati. Men den har også noget mindre klogt på samvittigheden, som vi stadig trækkes med.

Lærde statskundskabsfolk kan skændes om, hvornår et demokrati er et rigtigt demokrati. Men er man af den jordnære opfattelse, at "demokrati" betyder, at den overvejende del af den voksne befolkning har stemmeret, ja, så kom demokratiet først til Danmark med 1915-grundloven.

Junigrundloven af 1849 var ganske vist et opgør med Enevælden, hvor kongen havde både den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt. I stedet for Enevælden blev der indført et demokratisk præget statsstyre. I henhold til Junigrundloven var det imidlertid kun mænd, der var fyldt 30 år, der havde stemmeret. De såkaldt "fem f'er" var udelukket fra at stemme: fruentimere, folkehold, fattige, forbrydere og fjollede (dvs. umyndiggjorte sidsyge og åndssvage).

Det fandt man ikke dengang særlig mærkeligt. I professor C.G. Holcks lærebog i statsret fra 1869 hed det således, at »til en almindelig Valgret kan det vel ikke fordres, at Kvinder, Børn og Forbrydere skulle have Valgret, thi disses Udelukkelse er begrundet i Sagens Natur«. Og "sagens natur", ja, det er noget, jurister henviser til, når de ikke finder det nødvendigt at argumentere nærmere.

Sådan var tidens opfattelse. Men med 1915-grundloven blev det anderledes. Nu fik to af de fem f'er stemmeret: nemlig fruentimmerne og folkeholdet. Fruentimmer var en fjern fortids betegnelse for kvinder. Folkehold var betegnelsen for personer ansat i privat tjenesteforhold uden egen husstand. Altså tjenestepigen, karlen på landet, håndværkssvenden, der boede hos sin mester, eller kommissen, der boede hos kolonialhandleren. 1915-grundloven betød på den måde, at langt den største del af den voksne befolkning for første gang fik stemmeret.

Men også i en anden henseende var 1915-grundloven et væsentligt demokratisk fremskridt. 1915-grundloven afskaffede nemlig den privilegerede valgret til Landstinget for de økonomisk bedst stillede. Den privilegerede valgret betød, at stemmerne fra de vælgere, der havde en særlig høj indtægt eller

skattebetaling, talte med særlig vægt. En enkelt godsejers stemme kunne derved i helt særlige tilfælde komme til at tælle lige så meget som et helt sogns stemmer.

Samtidig afskaffede 1915-grundloven den ordning, at kongen udpegede 12 af Landstingets 66 medlemmer. Ordningen havde sammen med den privilegerede valgret lagt grunden for den forfatningskamp, der udspillede sig fra 1872 til 1901, hvor den første parlamentariske regering blev udnævnt.

Venstre fik i 1872 flertal i Folketinget, men på grund af den privilegerede valgret og de kongevalgte kunne Højre beholde sit flertal i Landstinget og blive siddende på regeringsmagten. Oppositionen førte til gengæld visnepolitik og forkastede regeringens lovforslag.

1915-grundloven hindrede, at en sådan forfatningskamp kunne gentage sig. Og 1915-grundloven indførte samtidig et nyt valg-system, hvor flertalsvalg i enkeltmandskredse blev afløst af forholdstalsvalg. Mandatfordelingen i Folketing og Landsting kom derved til at svare nogenlunde til vælgeres stemmeafgivning.

Men 1915-grundloven har også noget mindre klogt på samvittigheden. De politikere, der vedtog 1915-grundloven, var nemlig så begejstrede for deres værk, at de nærmest faststøbte det i beton ved

at gøre grundloven meget vanskelig at ændre.

Indtil 1915 havde det været sådan, at grundloven kunne ændres blot ved vedtagelse af et grundlovsforslag i Rigsdagen, derefter et folketingsvalg og så en ny vedtagelse i Rigsdagen. Med 1915-grundloven blev der imidlertid i tillæg hertil indført et krav om en afsluttende folkeafstemning.

Det kunne jo for så vidt være fornuftigt og demokratisk nok. Men problemet var, at man endte med at gøre selv meget velbegrundede grundlovsændringer til en næsten umulig sag.

Det var venstrelederen I.C. Christensen, der fostrede ideen med at gøre det særlig vanskeligt at ændre grundloven. Hans forslag var, at der skulle gælde et krav om to tredjedel-flertal – men kun af de afgivne stemmer.

En noget rodet politisk proces endte imidlertid med, at grundloven kom til at indeholde et krav om, at 45 pct. af alle stemmeberettigede skulle stemme ja. I praksis betød det, at de vælgere, der blev hjemme på sofaen, reelt kom til at tælle som nej-stemmer.

Formentlig antog politikerne dengang, at 45 pct. reglen ville være en mere lempelig regel end I.C. Christensens to tredjedel-regel. Det antog de, fordi de troede, at det ikke ville være noget problem at få folk til at møde frem ved en

folkeafstemning om grundloven. Men her tog de grundigt fejl. At de tog fejl, viste sig allerede fem år senere, i 1920, da det var nødvendigt at ændre grundloven for at få Sønderjylland tilbage som en grundlovs-mæssigt integreret del af det danske rige.

Alle politiske kræfter var enige, men alligevel var grundlovsændringen lige ved at falde på gulvet. Kun på et hængende hår nåede man over den krævede 45 pct.-grænse: 47,54

grundlovsforslag, som der var meget bred politisk enighed om. Ved folkeafstemningen om 1939-grundlovsforslaget stemte et stort flertal på 92 pct. af de stemmeafgivende ja. Men ja-stemmerne udgjorde kun knap 44,5 pct. af samtlige stemmeberettigede og altså ikke de 45 pct., som grundloven krævede. Der manglede knap 12.000 ja-stemmer. 1939-grundloven var dermed forkastet. Og statsminister Stauning, der havde gjort den nye grundlov til sin personlige mærkesag, blev efter sigende aldrig helt sig selv igen.

Som sagt er der grund til at hylde 1915-grundloven som vores første rigtig demokratiske grundlov. Men som så mange andre sandheder er det en sandhed med modifikation. For hvis man ved et rigtigt demokrati forstår en styreform, hvor kvinder ikke alene har stemmeret, men hvor en kvinde også kan blive statsoverhoved, ja, så var 1915-grundloven ikke udtryk for et rigtigt demokrati. I henhold til 1915-grundloven var det nemlig kun mænd, der kunne arve tronen. En regerende dronning var udelukket.

Også her har 1915-grundlovens vanskelige ændringsprocedure en del på samvittigheden. For den var lige ved at hindre gennemførelse af den kvindelige arvefølge.

Selv om politikerne i forbindelse med grundlovsændringen i 1953 indbyggede den meget populære kvindelige arvefølge i grundlovsforslaget, var forslaget lige ved at lide skibbrud: Ved folkeafstemningen den 28. maj 1953 var der ganske vist kun et lille mindretal, der stemte nej, nemlig godt 12 pct. Men samtidig nåede man kun med nød og næppe de krævede 45 pct. ja-stemmer, nemlig 45¾ pct. Det gik altså lige. Men var godt 19.000 af ja-stemmerne blevet hjemme, var grundlovsforslaget faldet, og vi havde ikke i dag haft en regerende dronning. Men heldigvis gik det altså ikke så galt. Sammen med kvindernes valgret er det jo yderligere en god grund til at fejre netop dagen i dag.

Tilbage fra 1915-grundloven står imidlertid stadig den meget vanskelige ændringsprocedure. I vores nuværende grundlov fra 1953 er der ganske vist ikke et krav om, at 45 pct. af alle stemmeberettigede skal stemme ja, men "kun" et krav om 40 pct.

Hvor svær grundloven bør være at ændre, kan enhver have sin egen mening om. Under alle omstændigheder er realiteten, at den vanskelige ændringsprocedure har vist sig at føre til, at enhver diskussion om grundloven går i stå, nærmest før den er begyndt. Det er en skam, både for grundloven og for demokratiet.

Som markering af grundlovsdag udgiver **Jens Peter Christensen** i dag sammen med tidligere kolleger fra Aarhus Universitet, Jørgen Albæk Jensen og Michael Hansen Jensen, bogen "Grundloven", hvor indholdet af hver enkelt af grundlovens 89 paragraffer forklares udførligt.

